

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ТА ПРОГРАМНІ ОРІЄНТИРИ НАРОДНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНЦІВ М. ЛЬВОВА (1920–1930-ті рр.)

Проаналізовано основні етапи діяльності Народної організації українців м. Львова, напрямки політичної, культурно-просвітницької діяльності.

Ключові слова: Народна організація українців м. Львова, УНДО, організаційно-політична діяльність.

Народна організація українців м. Львова (часто — Організація українців м. Львова) (далі — НОУЛ) перебувала у першій половині 1920-х рр. під впливом Української народно-трудової партії (далі — УНТП), а з 1925 р. — під впливом Українського національно-демократичного об'єднання (далі — УНДО).

Після ухвали Ради Амбасадорів держав Антанти 14 березня 1923 р. про приєднання Східної Галичини до Польщі, польські власті всіляко перешкождали політичній організації українців м. Львова. Зокрема, з лютого по травень 1924 р. було відхилено 12 заяв на скликання віча місцевими польськими властями. За цих умов ННОУЛ обрала тактику проведення справоздавчих віч українських послів до польського сейму, організації тематичних віч (найчастіше присвяченим освітнім питанням). 25 травня у Львові було скликано шкільні віча, організовані послом Борисом Козубським за ініціативою Шкільного Комітету. У першій половині дня відбулось віче в будинку Музичного інституту ім. Лисенка для батьків шкільної дітвори із західної частини міста. Його відкрив голова ННОУЛ Іван Ліщинський, а головою віча обрано С. Біляка. У півторагодинній промові посол С. Козубський охарактеризував становище українського шкільництва у межах Польщі (в Східній Галичині, Волині, Холмщині, Підляшші, Поліссі), подав до відома заходи Української парламентської репрезентації (УПР), спрямовані проти польської освітньої політики. Подібний реферат посол повторив у другій половині дня на вічу у Народному домі у Львові для українців східної частини міста. На обох вічах висловлено запити українців, які, як підкреслював часопис “Діло”, “доповнювали образ лихоліття української школи”¹.

Як вище зазначено, з 1925 р. ННОУЛ стала міською організацією Українського націо-

нально-демократичного об'єднання на рівних правах із повітовими Народними Комітетами цієї партії.

НОУЛ ділилась на осередню народну організацію (далі — ОНО) та, їй підпорядковані, місцеві відділи — дільницьві народні організації (далі — ДНО), обмежені територією і часом діяльності, які визначала старшина ОНО.

Метою ННОУЛ “було: а) організувати українське населення міста на національній основі і дбати про піднесення його освітньо-культурного, політичного і господарського стану; б) боронити права українського населення міста”. Для її здійснення вона користувалась відповідними засобами: згуртуванням своїх членів; зміцненням в них почуття обов'язку українського громадянина; скріпленням й координацією діяльності існуючих українських установ і професійних організацій, збереженням їх національного характеру та заснуванням нових; організацією виборів до законодавчих, самоуправних та громадянських установ; проведенням народних віч, маніфестацій, свят, обходів, парадів, відчитів, викладів тощо².

Матеріальними засобами ННОУЛ були членські внески, а також — визначені ухвалою ЦК УНДО, — “датки і дари”. Загальні збори ОНО могли, згідно правильника, з огляду на місцеві відносини, змінити суму членських внесків. Зібрані фонди йшли, передусім, на покриття біжучих видатків ОНО, а потім вже — на інші цілі. У міру можливості ОНО “гонорувала” працю своїх співробітників. Членські внески збирали уповноважені інкасанти.

Щоб стати членом ННОУЛ, необхідно було до канцелярії організації написати відповідну заяву (дозволялось передати заяву іншою особою). Канцелярія відносно кожного кандидата питала думку ДНО, а коли її в якійсь місце-

вості не було — рішення про прийняття уза-лежнювалось від поруки двох членів НОУЛ. Могли зголошеному відмовити у прийомі в члени без подання причини. Прийняття в члени ухвалювалось на засіданні старшини і вимагало затвердження Центрального Комітету УНДО. Прийнятий в члени зобов'язаний був протягом 14 днів після засідання старшини виплатити членський внесок. Членом НОУЛ міг бути тільки “українець національних переконань”³.

Член НОУЛ мав право брати участь і виступати на загальних зборах організації; вибирати і бути обраним до старшини ДНО і ОНО, бути делегатом Народного з'їзду УНДО; користуватись безплатно канцелярією “Правної поради”, домагатись політичного захисту в разі потреби. Член НОУЛ зобов'язаний був підкорятись постановам загальних зборів і старшини ДНО і ОНО, брати участь у житті організації, передплачувати українську національну пресу та сплачувати вчасно членські вкладки.

Органами НОУЛ були: загальні збори ОНО; її старшина, президія, голова, референти, контрольна комісія, мировий суд; загальні збори ДНО, її старшина, президія, голова, референти та контрольна комісія.

Загальні збори ОНО мали відбутись кожного року в листопаді. Скликала їх президія, повідомляючи щонайменше за 14 днів управу партії про дату, місце і порядок денний загальних зборів та запрошувала всіх поіменно та письмово. Право участі і голосу на загальних зборах ОНО мали голова і члени старшини, їх заступники члени контрольних комісій ОНО і ДНО, члени мирового суду ОНО; представники УНДО; члени ЦК УНДО, що мешкали у Львові; члени Української Парламентської Репрезентації (далі — УПР), вибрані в місті або делеговані Президією ЦК УНДО; представники, вибрані по одному на 50 членів на загальних зборах ДНО (де не було ДНО, там право участі в загальних зборах мали місцеві члени НОУЛ)⁴.

Порядок денний загальних зборів передбачав розгляд таких питань: відчитання і прийняття протоколу із попередніх загальних зборів; звіти з діяльності старшини, поодиноких референтів і скарбника; пропозиції планів діяльності і бюджету на наступний рік; дискусію, ухвалу бюджету; “уділення абсолютії” уступаючій старшині на внесення контрольної комісії; вибори голови, 14 членів і 5

заступників старшини; контрольної комісії з 3 членів і 2 заступників; мирового суду із 3 членів і 2 заступників; внески і побажання зборів НОУЛ⁵. (Надзвичайні загальні збори ОНО скликувала її Президія, в міру потреби, або ЦК партії, визначаючи їм порядок денний). Загальні збори проводив голова, а в разі його відсутності — один із його заступників або делегат ЦК партії. У 1920–1930-х рр. головами НОУЛ були: Іван Ліщинський (1922–1925), Амброз Березовський (1925–1934) і Степан Біляк (1933–1939).

Уконституювання старшини ОНО наступало на першому засіданні, яке скликувала голова ОНО найпізніше — 8 днів після загальних зборів ОНО, — і відбувалося в той спосіб, що старшина вибирала з-поміж себе двох заступників голови, секретаря і його заступника, скарбника, референтів організаційних, культурно-освітніх, політичних, господарських справ, суспільної опіки та правної поради. 20 грудня 1933 р. на загальних зборах НОУЛ членами осередньої старшини обрано Амброзія Березовського, о. Леонтія Куницького, Агатона Добрянського, Василя Жовніра, Миколу Матвійчика, Богдана Бородавка, Омеляна Терлецького, Антоніну Конратову, Дениса Городянського, Іларіона Воцюрківа, Любомира Макарушку, о. Володимира Яценківа, Івана Кульчицького, Петра Гоїма, а заступниками — Михайла Волянського, Миколу Дорожинського, Володимира Котецького, Івана Бучка, Дамяка Рая. На загальних зборах 5 квітня 1936 р. склад старшини частково змінився: вибули — Антоніна Конратова, Денис Городянський, Іларіон Воцюрків, Любомир Макарушка, Петро Гоїм, — а на їх місце обрано Зеновія Решталовича, Романа Криштальського, Михайла Тараньку, Івана Польового, Василя Зайця, Степана Похмурського і Филитину Бородієвич. Проте склад заступників старшини повністю змінився: у 1936 р. ними обрано: Петра Петрика, Василя Васильківа, Івана Свірського, Миколу Топольницького, Івана Бучка, Івана Стевчака. На референтів, як правило, призначались вибрані члени старшини. У виняткових випадках, якийсь реферат (відділ) призначався заступникові старшини. Одному членові старшина могла призначити два різні реферати⁶.

Вибір і уконституювання старшини вимагало затвердження ЦК УНДО. Коли це не відбулося до 14 днів, вони визнавались нелегальними. У такому випадку, скликались нові за-

гальні збори ОНО, а потім відбувалося нове конституюче засідання старшини.

Інші засідання старшини ОНО скликувала президія обов'язково раз у два місяці, а в міру потреби — частіше, запрошуючи на них членів старшини та їх заступників, а також кооптованих членів та членів контрольної комісії та мирового суду. Засідання провадив голова, а в разі його відсутності — один із заступників. Порядок денний засідання передбачав розгляд таких типових питань: відчитання і прийняття протоколу із попереднього засідання; відчитання доручень ЦК партії; звіти президії, скарбника і поодиноких референтів; звіти із діяльності ДНО; обговорення плану подальшої діяльності, дискусія та ухвали; внесення, запити і побажання. Відповідно до потреби, президія і старшина могла порядок денний засідання змінити. Засідання вважалося легітимним, коли на ньому були присутні 7 членів, крім голови. Рішення приймалися абсолютною більшістю голосів. (У випадку рівності голосів — вирішував провідник засідання)⁷.

Президію ОНО становили голова, його заступники, секретар, скарбник, організаційний референт. Завданнями президії були: скликання загальних зборів і засідання старшини ОНО, а в міру потреби — ДНО, скликання у 8-денний термін звітів із загальних зборів конституючого засідання старшини ЦК партії і затвердження або відмова затвердження вибору і уконституювання старшини ДНО у термін до 14 днів; прийняття звітів із загальних зборів і засідань старшини та президії ДНО і подання до відома старшині ОНО на засіданні; прийняття заяв вступу в члени і передання їх старшині до ухвали, а ЦК партії — до затвердження; видання директив діяльності старшині ДНО; полагодження біжучих справ; скликання і проведення щоквартально інформаційних сходів голів і секретарів ДНО; висилання делегатів на засідання старшин ДНО.

Голова ОНО проводив загальні збори і старшини та президії; приймав доручення від ЦК УНДО і відповідно інформував про них старшину чи президію; перевіряв і координував діяльність поодиноких референтів. Заступники допомагали голові в його діяльності, переймали по черзі обов'язки голови на випадок відсутності останнього.

Секретар ОНО вів протоколи загальних зборів і конституючого засідання старшини;

виготовляв за дорученням голови повідомлення, запрошення, а також — необхідні листи і підписані президією, висилав їх за адресами. Скарбник ОНО завідував фондами, робив виплати, згідно із ухваленими через старшину списом видатків; складав касовий звіт на засіданнях старшини і на загальних зборах.

Для поглиблення праці НОУЛ старшина поодиноким своїм членам доручала вище названі реферати, які очолювали референти, вибрані з членів старшини. При рефератах утворювались секції, які складались щонайменше з 3 людей. (Могла бути довільна кількість вибраних членів старшини, або їх заступників. Як виняток могли залучатись до секції також кооптовані члени-фахівці.) Референти та їх секції виконували функції на ціле місто. Їм підпорядковувались відповідні референти та їх помічники дільницьевих організацій.

Референти задавали напрям діяльності відповідним дільницьевим референтам, слідкували за виконанням дорученої їм роботи; скликали, хоча би раз у квартал, підпорядкованих собі референтів та їх помічників ДНО на спільні засідання для обговорення актуальних біжучих проблем, здавали звіти з діяльності на засіданнях старшини⁸.

Організаційний референт вів акцію для приєднання нових членів НОУЛ і запрошував їх до організаційної роботи; організував українські установи, співпрацював з ними, закладав нові, готував народні віча, маніфестації, свята, обходи, наради, сходи та організаційні відчити.

Культурно-освітній референт пов'язував тісний зв'язок з усіма культурно-освітніми установами міста, гармонізував (координував) життя установ і їх членів; підтримував занепадаючі культурно-освітні товариства, допомагав у творенні нових, організував освітні відчити, вів пропаганду щодо поширення української преси і читання книжок.

Референт суспільної опіки займався долею безробітних українців міста, нав'язував зв'язок з існуючими українськими допомогивими комітетами, співпрацював з ними та давав поштовх до заснування нових; звертався за згодою президії до міських і державних властей та українських інституцій в питаннях допомоги українцям, що її потребували; організував допомогу для хворих та інвалідів.

Політичний референт організував вибори до державних, самоуправних і міських установ; звертався до відповідних державних

інституцій для усунення зловживань, що траплялись під час виборчих кампаній, організовував відчити на політичні теми; впорядковував політичну бібліотеку.

Господарський референт утримував зв'язок з українськими і чужими господарськими установами Львова; обдумував способи, що вели зменшення безробіття та поліпшення господарського стану українців міста; вишукував корисні ринки збуту для товарів, організовував господарські центральні; слідкував за розвитком господарських установ міста, давав почин заснуванню нових установ, кооперативів, кас, спілок, фабрик і т. п.; організовував господарські відчити.

Референт правничої поради реєстрував всі закони, розпорядки, вів разом із своїми помічниками канцелярію правної поради для членів народної організації і давав їм безплатну правну пораду; організовував відповідні відчити⁹.

Контрольна комісія брала участь у засіданнях старшини із дорадчим голосом, перевіряла діловодство і стан каси ОНО; здавала звіт на загальних зборах організації.

Загалом, керівництво НОУЛ і рядові її члени дотримувались цього правильника у своїй діяльності, за винятком дотримання дат скликання загальних зборів, засідань старшини.

Наприкінці 1926 — на початку 1927 рр. НОУЛ перебувала в епіцентрі політичного протистояння ЦК УНДО і радянофільської групи “Рада”, яка перебувала під впливом Євгена Петрушевича. Захопивши наприкінці 1926 р. керівництво НОУЛ, “радянці” 27 березня 1927 р. на загальних зборах НОУЛ заявили про перетворення її у політичну організацію радянофільського характеру. У відповідь ЦК УНДО 30 березня 1927 р. розпустив НОУЛ і скасував усі ухвали її загальних зборів.

Проте члени Ради НОУЛ не підкорились рішенням ЦК УНДО і продовжували свою діяльність. На загальних зборах організації 10 квітня 1927 р. було обрано новий склад Ради НОУЛ на чолі з Левом Петрушевичем, ухвалено політичну платформу. НОУЛ проголошувалась політичною організацією, яка “згуртовує в собі членів без огляду на їх партійну і стану приналежність”. Визначаючи мету НОУЛ — організацію українців в усіх ділянках національного життя, вона також виступила з ініціативою творення подібних організацій в усіх західноукраїнських містах з перспективою їх об'єднання у Союз українсь-

ких народних організацій міст. Однак польські власті 30 квітня 1927 р. заборонили діяльність радянофільської НОУЛ¹⁰.

У 1934 р. не відбулись загальні збори тому, що в УНДО відбувались дискусії (“деякі потрясіння” — за словами звіту Ст. Біляка), і недоцільним було збори скликати.

Запізнення із відбуттям з'їзду (15 квітня 1936 р.) залежало не від централі, а від дільниць, які в зазначені терміни не провели своїх загальних зборів. Під натиском і повною технічною допомогою загальні збори провели тільки шість дільниць (Личаків, Богданівка, Городецька, Клепарів, Замарстинів, Середмістя), а чотири (Знесіння, Левандівка, Галицьке та Жовківське передмістя) так і не спромоглися за 2 роки провести збори. У кожній із цих дільниць були різні причини “занедбань”, але їх об'єднувала одна — брак відповідальних людей для політичної роботи. За словами С. Біляка — “внутрішня сварня товариств, чи радше голов товариств, посилена агітація симпатиків укр[аїнського] неонаціоналізму — спричинили організаційний застій”.

У НО була заведена книга полагоджень справ, яка свідчила про її багатогранну діяльність.

На перешкоді роботи НОУЛ в 1934–1935 рр. були польські власті, а також акції ОУН. Молоді націоналісти ідентифікували роботу НОУЛ з опортунізмом. Вони самі не брали участі в міській роботі і намовляли своїх знайомих, родичів покидати ряди НОУЛ, називаючи її прибудівкою угодовецького табору. Їх вперта боротьба із УНДО негативно відбивалася на успіхах міської організації, а місто вимагало спеціальної рівноваги та збірної праці¹¹.

Однією з найвідоміших акцій НО було складання списку українців м. Львова. Закон забороняв проводити статистику приватним одиницям, але дозволялось парохіяльним урядам проводити люстрацію своїх парохіян. Парохіяльні уряди та українські установи сприяли цій акції, в т. ч. й матеріально. За два місяці чотирма членами НОУЛ переписано 9000 громадян. Державна поліція арештувала двох з них. У зв'язку з цим акцію перепису припинено. Звершення українських духовних властей до польських властей в справі люстрації вірних, не дивлячись на дозволи закону, були безуспішними. Влада поставила справу так, що перепис можуть робити парохі самі, а помічниками можуть бути дяки. Спробу зро-

бити “переписчиків” дяківськими кандидатами не вдалося реалізувати.

Згідно з попередніми підрахунками Городоцька дільниця налічувала 14 тис. українського населення (на родину процентово припадало по 2 дітей). Із 9 тис. було 2 тис. безробітних. Результати перепису НОУЛ із відомих причин тримали в таємниці.

В інших дільницях перепис проводили парохіяльні уряди різними засобами. На спеціальну увагу заслуговує Середмістя (Преображенська парохія), якій вручив “переписчик” Гірний 900 українських родин. До повного порядку довів список о. Яценків на Клепарові. Цікаво, що в епархіяльному шематизмі до 1931 р. була вписана цифра 900 українських душ на Клепарові, після перепису — о. Яценків знайшов 2200 українців.

Перевірка українського населення у Львові давала НО “дуже поважний субстрат для дальшої політичної праці”.

При певних невдачах перепису НОУЛ вдалось до іншого засобу — надрукувала 4000 люстраційних листків, розділила їх у відсотковому відношенні між дільницею старшинами з метою перевірки членами старшин ДНО українських родин на місці. Але лише 3 дільниці (Клепарів, Знесення і Богданівка) виконали доручену роботу, а інші — або злегковажили, або не мали відповідних людей¹².

НОУЛ вважала за відповідне провести реєстрацію безробітних. Мета — дати цифру українських безробітних для публічного відома. На заклик відгукнулася переважно провінція. Львів дуже слабо відгукнувся.

Впорядкувавши зібраний матеріал, НО двічі зробила сходи з зареєстрованих безробітних та утворила комітет для боротьби з безробіттям на чолі з Остапом Луцьким. Комітет виготовив статут, який воєводство відкинуло із поясненням про існування державного товариства боротьби з безробіттям. НОУЛ у 1933–1936 рр. реально допомогла безробітним сумою 150 дол. і 200 обідами за 1933–1936 роки.

Популярними і достатньо високого рівня були виклади громадянського знання, програму яких склав Омелян Терлецький. Степан Біляк надавав велику увагу їм, бо вірив, що започаткована акція дасть почин до закладання (на зразок Західної Європи) народного університету.

НО вважала також доцільним організацію українських радіоабонентів, але відповідний

статут польські власті відкинули (навіть в часи нормалізації).

Вибори до міської ради Львова були одним з основних напрямків діяльності НО. Постійна зміна виборчого законодавства, перерозподіл виборчих округів, зміна відповідних термінів, таємні розпорядження адміністративних властей, “нечувані сикатури українських виборців, це продумані засоби адміністративних властей, які намагались доказати, що “українці не є силою, з якою належало б числитись”. Проте НО не зупинялось перед названими перешкодами, а обирали виборчий комітет і проводила ту чи іншу виборчу акцію.

На вибори до міської ради 1934 р. НО збрала 2800 дол., організувала 68 нарад та 14 віч, де промовляли та пояснювали виборчу техніку С. Біляк, А. Добрянський, С. Хруцький, О. Луцький, М. Рудницька, З. Пеленський, М. Волошин та ін¹³.

Аналізуючи результати виборчої акції 1934 р., С. Біляк підкреслював: “При підрахуванні нами відданих українцями голосів виходило, що в семи округах мали ми певне право дістати радних, бо зібрано майже 8 тис. голосів. Вибрано одного радного на Богданівці. У виборчій акції ми виказали максимум, серед існуючих відносин, енергії, справности і організованості”.

Щодо поведінки польських властей, то голова НО заявив, що вона не “містила у собі випробуваних державницьких кратеріїв, був це примітивний об’яв нерозсудливого шовінізму, який поглибив в широких масах нашого населення недовір’я до існуючого законодавства. Ці вибори були найкращим приміром як не належить правити чужоплемінним населенням”.

Щоб увійти в усі клітини міського життя, НО не оминула поважної групи 150 фахівців з кулінарно-гастрономічної галузі (цукорників, пекарів, кельнерів, буфетовців та ін.), які ще не асимілювались. Зроблено зусилля організуватись їм у формі кооперативу “Місто”, але із-за несовісної дирекції, він перейшов через 6 місяців у руки приватного власника цекарні Підсадочного — колишнього січового стрільця.

Особливу увагу звертала НО на політичне вишколення своїх членів. У домівці централі щочетверга відбувались двогодинні огляди преси та обговорення політичних рефератів за участю керівництва УНДО — В. Мудрого, В. Целевича, Л. Макарушки, В. Кузьмовича та ін.

Подібна робота проводилась і на дільницях. У 1934–1935 рр. заслухано 40 рефератів чисто політичного характеру: на Знесенні — 4 (Біляк, Кузьмович, Жовнір, Добрянський), на Клепарові — 9 (Біляк, Жовнір, Бачинський, З. Пеленський), Жовківському передмісті — 7 (Кузьмович, Біляк, Добрянський, Бачинський), на Городоцькому передмісті — 2 (Біляк, Добрянський), Личакові — 6 (Біляк, Целевич, Макарушка, Добрянський), Богданівці — 5 (Біляк, Добрянський), Леван-

дівці — 7 (Біляк, Пеленський, М. Рудницька)¹⁴.

Виступи на просфорах і свячених делегати НО використовували також для організаційно-політичної пропаганди.

Високий рівень безробіття змусив НОУЛ організувати спочатку Український міський фонд, а пізніше — “ця акція зросла до ідеї утворення Українського Національного фонду”. Ініціатором його виступили: Добрянський, Яцкевич, О. Пеленський, Кабарівський та ін.

Джерела та література

- 1 Діло. — 1924. — 7 травня.
- 2 [Правильник Народної організації українців міста Львова] // ЦДІАУ у м. Львові. — Ф. 344. — оп. 1. — Спр. 170. — Арк. 1.
- 3 Там само. — Арк. 6.
- 4 Там само. — Арк. 8.
- 5 Там само. — Арк. 9.
- 6 [Звіт НО за 1934–1935 рр.] // ЦДІАУ у м. Львові. — Ф. 344. — Оп. 1. — Спр. 177. — Арк. 2.
- 7 [Звіт НО за 1934–1935 рр.] // ЦДІАУ у м. Львові. — Ф. 344. — Оп. 1. — Спр. 177. — Арк. 3.
- 8 Там само. — Арк. 4.
- 9 Там само. — Арк. 4.
- 10 Там само.
- 11 Там само. — Арк. 5.
- 12 Там само.
- 13 Там само. — Арк. 7–8.
- 14 Там само. — Арк. 8.

Игорь Соляр

Организационные принципы и программные ориентиры Народной организации украинцев г. Львова (1920–1930-е гг.)

Проанализированы главные этапы деятельности Народной организации украинцев города Львова, направления политической, культурно-просветительской работы.

Ключевые слова: Народная организация украинцев города Львова, УНДО, организационно-политическая деятельность.

Ihor Solyar

Organizational Principles and Programmatic Goals of the National Organization of Ukrainians of Lviv (1920s–1930s)

The main stages of activity of the National Organization of Ukrainians of Lviv and its political and cultural-educational work are analyzed.

Key words: National Organization of Ukrainians of Lviv, UNDO, organizational-political activities.

